УДК 378.147:159.947.24-057.87

ЕМОЦІЙНО-ВОЛЬОВА НАДІЙНІСТЬ ЯК ПРЕДМЕТ НАУКОВОГО АНАЛІЗУ

Ся Цзюань
аспірантка Інституту мистецтв
Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова
м. Київ, Україна

Анотація. У статті проаналізовано погляди науковців на феномен «надійність». Виявлено особистісні якості, від яких залежить сформованість емоційно-вольової надійності. Розглянуто наукову інтерпретацію поняття «надійність», основні ознаки виконавської надійності. Автор наголошує, що поняття «надійність» розглядається науковцями як системна властивість, яка характеризується специфічною сукупністю, професійних, психологічних, фізіологічних якостей та функцій на різних рівнях активності людини, яка забезпечує стійку і стабільну діяльність.

На думку авторки, рівень сформованості емоційно-вольової надійності залежить від: спрямованості й стійкості соціально значущих мотивів діяльності (потреби, інтереси, цінності, погляди); психофізичних властивостей особистості (здібності, спроможності), які забезпечують необхідний рівень і ефективність музичної діяльності; ступеня розвитку особистісних якостей (мислення, пам’ять, почуття, емоції, воля); повноти й глибини засвоєних психолого-педагогічних і спеціальних знань, умінь, навичок, а також набутого музично-виконавського досвіду.

Ключові слова: надійність; виконавська надійність; якості особистості; емоційні якості; вольові якості.

ЭМОЦИОНАЛЬНО-ВОЛЕВАЯ НАДЕЖНОСТЬ КАК ПРЕДМЕТ НАУЧНОГО АНАЛИЗА

Ся Цзюань
Аспирантка Института искусств
Национального педагогического университета
имени М. П. Драгоманова, г. Киев, Украина

Аннотация. В статье проанализированы взгляды ученых на феномен «надежность». Установлены личностные качества, от которых зависит сформированность эмоционально-волевой надежности. Раскрыта научная интерпретация понятия «надежность», основные признаки исполнительской надежности. Автор отмечает, что понятие «надежность» рассматривается учеными как системное свойство, которое характеризуется специфической совокупностью, профессиональных, психологических, физиологических качеств и функций на различных уровнях активности человека, которая обеспечивает устойчивую и стабильную деятельность.

По мнению автора, уровень сформированности эмоционально-вольво надежности зависит от: направленности и устойчивости социально значимых мотивов деятельности (потребности, интересы, ценности, взгляды) психофизических свойств

© ДВНЗ «Донбаський державний

личности (способности, способности), которые обеспечивают необходимый уровень и эффективность музыкальной деятельности; степени развития личностных качеств (мышление, память, чувства, эмоции, воля); полноты и глубины усвоенных психолого-педагогических и специальных знаний, умений, навыков, а также приобретенного музыкально-исполнительского опыта.

Ключевые слова: надежность; исполнительская надежность; качества личности; эмоциональные качества; волевые качества.

EMOTIONAL AND VOLITIONAL RELIABILITY AS A SUBJECT OF SCIENTIFIC ANALYSIS

Xia Juan
Postgraduate Student of Art Institution
National Pedagogical Dragomanov University
Kyiv, Ukraine

Abstract. The article analyses the scientists' views on the phenomenon of "reliability". The author pays special attention to the fact that the concept "reliability" is considered by the scientists as the systematic characteristic, which is characterized by the specific number of professional, psychological, physiological qualities and functions at the different levels of a person's activity. This activity provides stable and reliable work. It is found out that scientists think the quality is the most important property which provides definiteness to any phenomenon.

Personal qualities that affect the maturity of emotional and volitional reliability are established. Scientific interpretation of the concept of "reliability" and the main features of performing reliability is revealed.

The analysis of pedagogical and psychological literature proves that the emotional qualities are being formed throughout the life according to the person's environmental and genetic conditions. Emotional irritability, emotional stability, emotional tone, emotional reactions, emotional stability are the qualities which depend upon a type of a person's higher nervous activity. The person's activity, especially music one, can't exist without involving emotions and feelings. Music plays an important role; due to it emotions become conscious processes. Thanks to music the person's higher emotions (moral, intellectual, esthetic) are formed.

It is noticed that individual differences in demonstration of emotions depend on a person's volitional qualities. Volition is considered to be a person's psychological activity that determines purposefulness of actions.

The author concluded that the maturity level of emotional and volitional reliability depends on direction and resistance of socially significant motives (needs, interests, values, attitudes); personality's psychophysical traits (abilities, capacities), which provide the required level and effectiveness of musical activities; degree of development of personal qualities (thinking, memory, feeling, emotion, volition); completeness and depth of acquired special psychological and pedagogical skills as well as acquired musical and performing experience.

Key words: reliability; performing reliability; personal qualities; emotional qualities; volitional qualities

Постановка проблеми в загальному вигляді. Визначаючи суттєві ознаки емоційно-вольової надійності підлітків в умовах музичної освіти доцільно виділити такі напрями, які з позиції нашого дослідження є найбільш перспективними та охоплюють комплексні методи навчання. Одним із таких оптимальних напрямів музичного навчання школярів підліткового віку, що передбачає забезпечення втілення мистецьких досягнень у навчальний процес і, водночас, дозволяє відкрити можливість особистісного пошуку в навчанні учнів, ми вбачаємо в ефективному розвитку їхніх особистісних якостей. З цієї позиції доцільно розглянути наукові концепції сутності та специфіки, визначити теоретичні та методологічні засади емоційно-вольової надійності підлітків у виконанні вокально-хорових творів.

Для того щоб докладніше розглянути аналіз поняття «емоційно-вольова надійність» як наукової категорії, перш за все необхідно проаналізувати наукову інтерпретацію понять «надійність», «емоції», «воля» з позиції філософів, психологів, педагогів, соціологів в аспекті еволюції цих понять в історичному ракурсі. Це дасть нам можливість глибше проаналізувати суть та витоки запропонованого до розгляду цього феномена.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема надійності в музично-виконавській діяльності інструменталістів розглянуто в численних дослідженнях науковців (Л. Баренбойм, Л. Гінзбург, Г. Коган, Л. Котова, Л. Маккіннон, С. Савшинськкий, Д. Юник, Т. Юник та ін.); теоретичні основи підготовки музикантів до публічних виступів (М. Давидов, Ю. Цагареллі, Г. Ципін); психолого-педагогічні умови розвитку навичок надійності гри на музичних інструментах студентів (Л. Бочкарьов, А. Готсдінер, О. Олексюк). Ключовий сенс поняття «емоційно-вольова надійність» закріплений, передусім, у слові «надійність».

Уперше поняття «надійність» (благонадійність) зустрічається у філософських трактатах Конфуція (VI ст. до н.е). З середини 60-х років XX ст. зацікавлення до проблеми надійності проявляється у філософії, психології, педагогіці. Саме в цей період починає приділятися увага особистісній складовій професійної надійності, яку пов’язують із характеристикою поведінки людини (Б. Ломов, В. Небиліцин).

Підкреслимо, що проблема надійності стала об’єктом наукових досліджень із психології і це обумовлено тим, що будь-які форми

© ДВНЗ «Донбаський державний

функціонування психіки не застраховані від помилкових проявів. Саме той факт, що психічне відображення може бути помилковим, ставить питання про надійність функціонування психіки. Тому в працях із психології автори (В. Мільман, В. Небиліцин, Г. Никифоров, В. Плахтієнко, С. Поярков, М. Худадов та ін.), характеризуючи психічні явища та процеси, нерідко вживають термін «надійність» або «ненадійність». Так, К. Фірсов розглядав «психологічну надійність» як складну системну якість індивідів, формування якої обумовлюється специфікою трудової діяльності та їх індивідуальними особливостями, що дозволяє ефективно й безвідмовно виконувати завдання впродовж заданого часу в певних умовах [12, с. 163–164].

Статусу наукової проблеми «надійність» отримала в музичній психології та педагогіці. У практичній діяльності інструменталістів поняття «виконавська надійність» ототожнюється зі «сценічною витримкою» (Л. Гінзбург, М. Давидов, Я. Мільштейн, А. Шнабель, А. Щапов) та «естрадним хвилюванням» (О. Алексєєв, Й. Гофман, Г. Коган, Л. Маккіннон, С. Савшинський).

Уперше, з наукових позицій, надійність музикантів-виконавців розглянув Ю. Цагареллі і ввів поняття «надійність музиканта-виконавця в концертному виступі» в 1989 р. Науковець зазначає «надійність» як «властивість особистості, що забезпечує безпомилкове, впевнене і точне відтворення музичного матеріалу в звичних і емоціогенних умовах» [13, с. 20]. Ю. Цагареллі підкреслює, що основу структури «надійності» складають самооцінка, самоконтроль, самокорекція, самонастройка, емоційна стійкість, стійкість уваги, стабільність, загальна професійна підготовленість, готовність концертної програми.

Як відмічають науковці (Г. Коган, Ю. Цагареллі, Р. Сулейманов та ін.) надійність є однією з умов загальної професійної успішності музиканта-виконавця. У психологічних дослідженнях поняття «надійність» трактується як інтегральна якість будь-якої системи (В. Небиліцин, Г. Никифоров, В. Плахтієнко, М. Худадов та ін.), яка в заданих умовах упродовж необхідного часу дозволяє їй ефективно функціонувати. Про важливість «виконавської надійності музикантів» наголошується в наукових дослідженнях Д. Юника. Науковець розглядає цей феномен як набутість інтегральних якостей виконавської надійності музикантів-інструменталістів, а не природженість особистості. Так, Д. Юник визначає

основні ознаки виконавської надійності музикантів-інструменталістів до яких належать:

– стабільність безпомилкового відтворення засвоєного музичного матеріалу під час репетиційних програвань музичних творів чи прилюдних виступів;

– безвідмовність роботи емоційної, слухової, інтелектуальної та моторної сфер особистості в звичних та емоціогенних умовах упродовж необхідного часу;

– безупинне виконання регулятивних функцій музично-виконавської діяльності;

– наявність такої сили мотивації, яка відображає бажання та внутрішнє вольове прагнення щодо успішності виконання поставлених завдань;

– раптова мобілізація резервних сил організму на створення емоційної стійкості як напередодні виступу, так і під час гри перед добірною аудиторією [14, с. 139].

Зазначимо, що значну увагу проблемі надійності приділено в психології спорту. За наявністю екстремальних умов і оцінці результатів виступу змагальна діяльність спортсмена близька діяльності музиканта в концертному виступі. Концертний виступ музиканта може бути надійним лише в тому випадку, якщо він був надійним і в репетиційній роботі. Заслуговують на увагу виділені В. Плахтієнко і Ю. Блудова компоненти змагальної надійності, а саме: емоційна стійкість, саморегуляція, стабільність, завадостійкість, які прийнятні і для музично-виконавської діяльності.Формуванню надійності як компонента музично-виконавської майстерності інструменталістів присвячено праці Л. Бочкарьова, М. Давидова, В. Касимова, Г. Когана, Л. Котової, С. Савшинського В. Муцмахера, Ю. Цагареллі, Д. Юника та інших визначних педагогів і науковців.

Надійність людини в широкому аспекті цього поняття трактується В. Небиліциним як «здатність до збереження необхідних якостей в умовах можливого ускладнення обстановки, збереженість, стійкість оптимальних робочих параметрів індивіда» [8]. Процес розвитку виконавської надійності музикантів-інструменталістів завдяки вдосконаленню емоційної стійкості вивчає Л. Котова. Вона переконана, що на виконавську надійності музикантів-інструменталістів впливають такі фактори, як рівень збудження;

© ДВНЗ «Донбаський державний

особливості нервової системи; соціально-психологічні властивості; розвиненість інтелекту індивідуума; емоціогенність умов; складність завдань [6, с. 166–167].

У наукових дослідженнях (О. Алексєєв, Л. Баренбойм, І. Герсамія, Й. Гофман, Н. Гребенюк, І. Левідов, Ю. Цагареллі, Г. Ципін тощо) з теорії та методики музичного навчання надійність розглядається в концертному виступі і пов'язується з якістю підготовки. Як зазначає Д. Юник, «виконавська надійність митців музичного мистецтва це їх інтегральна якість, спрямована на забезпечення ефективної і стабільної роботи всієї психофізіологічної системи інтерпретаційного апарату впродовж потрібного часу як у звичних, так і в екстремальних умовах діяльності» [15, с. 25].

Науковці А. Ганюшкін [2] та В. Плахтієнко [10] розглядали «надійність» як інтегральну якість будь-якої системи, що дозволяє їй залишатися збереженою в екстремальних умовах, ефективно і стабільно виконувати свої функції. Екстремальні умови (extremus – крайні, граничні по відношенню до нормальних), за їх переконаннями, вимагають від індивідів прояву всього діапазону психофізіологічних резервних можливостей організму для досягнення бажаного результату.

Особливо важливо вказати, що поняття «надійність» розглядається науковцями як системна властивість, яка характеризується специфічною сукупністю, професійних, психологічних, фізіологічних якостей та функцій на різних рівнях активності людини, яка забезпечує стійку і стабільну діяльність. Ученими визначено, що якість – це найістотніша властивість, яка надає будь-якому феномену визначеності. Так, науковці (В. Крутецький, В. Мерлін, К. Платонов та ін.) тлумачили якості особистості як усталену сукупність її властивостей і рис. «Якості особистості» – це стійкі, численні внутрішні утворення, яким властива система знань, умінь, навичок, ідей, поглядів, переконань, соціальних і психологічних властивостей» [7, с. 17].

Упродовж життя на основі середовищних та генетичних передумов у людини формуються емоційні якості**,** до яких належить емоційна збудливість, емоційна стабільність, емоційний тонус, емоційні реакції, емоційна стійкість, які більше всього залежать від типу вищої нервової діяльності людини. Емоційні якості, як зазначає М. Єнікєєв, характеризуються емоційною реактивністю, збудженістю, афективністю, емоційною стабільністю, загальним емоційним тонусом, силою емоційних

реакцій і їх зовнішньою враженістю – експресивністю. Ці властивості значною мірою обумовлені типом вищої нервової діяльності індивіда [3].

Для нашого дослідження необхідна ця думка, тому що дає можливість уважати, що емоції розвиваються і специфічним чином функціонують завдяки умовам у процесі різних видів діяльності людини. Жодна діяльність людини не може здійснюватися без участі емоцій та почуттів, а особливо музична. Важливу роль в управлінні емоціями та почуттями має музика, завдяки якій вони стають усвідомленими процесами. Лише за допомогою музики можливе формування вищих емоцій людини – моральних, інтелектуальних, естетичних.

Так, Б. Теплов писав, що «сприйняття музики йде через емоцію, але емоцією воно не закінчується. У музиці ми через емоцію пізнаємо світ. Музика є емоційне пізнання» [11, с. 51]. Спираючись на думки Л.Виготського, який відзначив важливу роль мистецтва в розвитку емоцій, що емоції мистецтва – розумні емоцій [52, с. 200], ми припускаємо, що музика як один з найбільш емоційних видів мистецтва може зіграти велику роль у розвитку особистісних якостей підлітків, які є основою емоційно-вольової надійності [1]. Ми вважаємо, що особистісні якості людини, особливості характеру впливають на адаптацію виконавця до публічних виступів, багато в чому визначають ступінь сценічного хвилювання. Педагогічна практика підтверджує, що невпевнена в собі людина, також невпевнено відчуває себе на сцені і навпаки.

Науковцями встановлено, що одні й ті ж динамічні особливості психічної діяльності залежать від емоцій і волі. Не піддаватися емоціям і контролювати їх людині допомагає воля, через яку він управляє мисленням, емоційними переживаннями, бажаннями, уявою та іншими психічними процесами. Воля займає центральне місце в життєдіяльності особистості та є суттєвою стороною свідомості людини. Воля є такою якістю, завдяки чому психічна діяльність людини впливає на практичну. Воля є важливою якістю людини, без якої неможливо досягати мети, які кожна людина ставить перед собою впродовж свого життя. Саме від того, наскільки розвинені в людини вольові якості, залежать її успіхи і досягнення.

На думку В. Калініна, сама воля позбавлена здатності породжувати дії і думки, вона лише регулює їх. У вирішенні протиріч у структурі мотивації при її становленні та функціонуванні і беруть участь механізми волі – активне «хвилювання», вольова регуляція [5]. Воля – властивість людської

психіки, що виявляється в активній самодетермінації і саморегуляції людиною своєї діяльності та поведінки всупереч зовнішнім і внутрішнім перешкодам та впливам. На думку Є.Ільїна, вольові якості – це особливості вольової регуляції, які проявляються в конкретних специфічних умовах, обумовлених характером подоланої труднощі [4].

У багатьох працях психологів вольові якості розглядаються з позиції активності особистості й у тісному взаємозв'язку із уявленням, сприйняттям, пам'яттю, емоціями. Так, вольові якості особистості розуміються як здатність людини до певної активності, до того ж, активності не лише в плані спонукання до дії на основі роздумів, але й гальмування бажаної дії, коли роздум підказує уникати його. Якщо воля виявляється в діяльності, тому вона найтіснішим чином пов'язана з мотивацією і емоцією. Завдяки вольовим якостям людина здатна до свідомого і цілеспрямованого регулювання своєї діяльності, якщо вона пов'язана з подоланням перешкод. Подолання перешкод – це створення особливого стану нервово-психічного напруження, яке мобілізує фізичні, інтелектуальні і моральні сили людини. Без сформованості вольових якостей таких, як цілеспрямованість, дисциплінованість, організованість, наполегливість, витримки, самовладання, рішучості вихованцю важко реалізувати свої потенційні можливості.

На думку В. Крутецького, індивідуальні відмінності в прояві емоцій залежать від вольових якостей людини. Вольова людина завжди прагне опанувати свої емоції. Залежно від сили і тривалості, інтенсивності, стійкості емоцій розрізняють їх окремі види (стреси, пристрасті, фрустрації), зокрема виділяються настрої і афекти. Афективні реакції найчастіше є наслідком слабкої волі, нездатності володіти собою, контролювати власну поведінку. Найчастіше вони зустрічаються в дітей та підлітків. Воля – психічна діяльність людини, яка визначає цілеспрямованість дії [7, с. 90]. Значний внесок в осмисленні вольових якостей належить психологу В. Петрушину, який обґрунтував вольові якості особистості: силу (енергійність), тривалість (витримка,терплячість), глибину (сміливість, рішучість) [9].

Висновки. Описані теоретичні погляди про особистісні якості є важливим для глибинного розуміння «емоційно-вольової надійності». Таким чином, рівень сформованості емоційно-вольвої надійності залежить від спрямованості й стійкості соціально значущих мотивів діяльності

(потреби, інтереси, цінності, погляди); психофізичних властивостей особистості (здібності, спроможності), які забезпечують необхідний рівень і ефективність музичної діяльності; ступеня розвитку особистісних якостей (мислення, пам'ять, почуття, емоції, воля); повноти й глибини засвоєних психолого-педагогічних і спеціальних знань, умінь, навичок, а також набутого музично-виконавського досвіду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Выготский Л. С. Психология искусства / Лев Семенович Выготский [сост. М. Г. Ярошевский]. — Р н/Д. : Феникс, 1998.– 479 с.
2. Ганюшкин А. Д. Исследование состояния психической готовности человека к деятельности в экстремальных условиях (на материале спортивной гимнастики): дисс. … канд. психол. наук : №21960 / Ганюшкин Анатолий Дмитриевич. – Л., 1972. – 244 с.
3. Еникеев М. И. Общая и социальная психология – М. : Издательская группа НОРМА–ИНФРА. – М,1999. – 624 с.. 1999 .–// [Електронний ресурс]. – Режим доступа : http://bib.social/psihiatriya-psihologiya_915/emotsionalnyie-kachestva-lichnosti-75812.html
4. Ильин Е. П. Психология воли. – СПб. : Издательство «Питер», 2000. – [Електронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.ido.rudn.ru/Psychology/Psychology_Of_Person/ch12_1.html
5. Калин В. К. На путях построения теории воли // Психологический журнал. – М., 1989. – №2. – С.38–52.
6. Котова Л. М. Емоційна стійкість як засіб формування інструментально-виконавської надійності у студентів музично-педагогічних факультетів : дис. … канд. пед. наук : 13.00.02 / Котова Ліна Миколаївна. – Мелітополь, 2000. – 260 с.
7. Крутецкий В. А. Психология / Вадим Андреевич Крутецкий. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Просвещение, 1986. – 335 с.
8. Небылицын В. Д. К изучению надежности работы человека-оператора в автоматизированных системах / В. Д. Небылицын // Вопросы психологии, 1961. – № 6.
9. Петрушин В. И. Психология и педагогика художественного творчества : [учебное пособие для вузов] / В. И. Петрушин. – М. : Академический Проект, Гаудеамус, 2006. – 490 с.
10. Плахтиенко В. А. Психологические основы повышения надёжности в спортивной деятельности : дисс. … доктора психол. наук : 19.00.01 / Плахтиенко Виктор Александрович. – Л., 1982. – 511 с.
11. Теплов Б. М. Психология музыкальных способностей / Избранные труды в 2-х томах / Борис Михайлович Теплов [ред. Н.С.Лейтес. – М. : Педагогика, 1985. – Т.1. – С. 42–222.
12. Фирсов К. В. Психическая надёжность лётного состава : дисс. … канд. психол. наук : 19.00.03 / Фирсов Константин Владимирович. – М., 1996. – 228 с.
13. Цагарелли Ю. А. Психология музыкально-исполнительской деятельности : дис. … д-ра психол. Наук : 19.00.03 / Цагарелли Юрий Алексеевич. – Казань, 1989. – 425 с.
14. Юник Д. Г. Виконавська надійність музикантів-інструменталістів у контексті психологічних теорій // Наука і сучасність : Зб. наук. праць НПУ ім. М. П. Драгоманова. – Том 55. – К. : НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2006. – С.131–140.

15. Юник Д. Г. Теорія та методика формування виконавської надійності музикантів-інструменталістів : дис. … д-ра психол. наук : 13.00.02 / Юник Дмитро Григорович. – Київ, 2011. – 525 с.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Vygotskij, L. S. (1998). *Psihologija iskusstva [Art Psychology*]. Rostov-na-Donu : Feniks [in Russian].

2. Ganjushkin, A. D. (1972) Issledovanie sostojanija psihicheskoj gotovnosti cheloveka k dejatel'nosti v jekstremal'nyh uslovijah (na materiale sportivnoj gimnastiki [Research of the state of mental readiness of people to work in extreme conditions (in sports gymnastics material)]. *Candidate's thesis*. Leningrad [in Russian].

3. Enikeev, M. I. (1999). *Obshhaja i social'naja psihologija [General and Social Psychology]* Moscow : Izdatel'skaja gruppa NORMA–INFRA [in Russian].

4. Il'in, E. P. (2000). *Psihologija voli [Will Psychology]* SPb: Izdatel'stvo "Piter". Retrieved from: http://www.ido.rudn.ru/Psychology/Psychology_Of_Person/ch12_1.html

5. Kalin, V. K. (1989). Na putjah postroenija teorii voli [On ways of constructing the will theory]. *Psihologicheskij zhurnal – Psychological Issue, 2,* 38-52 [in Russian].

6. Kotova, L. M. (2000). Emocijna stijkistj jak zasib formuvannja instrumentaljno-vykonavsjkoji nadijnosti u studentiv muzychno-pedaghoghichnykh fakuljtetiv [Emotional stability as a form of instrumental reliability performance of the students of Music and Pedagogical departments]. *Candidate's thesis*. Melitopolj [in Ukrainian].

7. Kruteckij, V. A. (1986). *Psihologija [Psychology]*. Moscow : Prosveshhenie [in Russian].

8. Nebylicyn, V. D. (1961). K izucheniju nadezhnosti raboty cheloveka-operatora vavtomatizirovannyh sistemah [To study the reliability of the human operator in automated systems]. Voprosy psihologii – Psychological questions, 6 [in Russian].

9. Petrushin, V. I. (2006). *Psihologija i pedagogika hudozhestvennogo tvorchestva [Psychology and Pedagogics of the Art Creativity]* Moscow : Akademicheskij Proekt, Gaudeamus [in Russian].

10. Plahtienko, V. A. (1982). Psihologicheskie osnovy povyshenija nadjozhnosti v sportivnoj dejatel'nosti [Psychological bases of reliability increase in sports activity]. *Doctor's thesis*. Leningrad [in Russian].

11. Teplov, B. M. (1985). *Psihologija muzykal'nyh sposobnostej [Psychology of Music Skills]*. Moscow [in Russian].

12. Firsov, K. V. (1996). Psihicheskaja nadjozhnost' ljotnogo sostava [Psychical reliability of flight crews]. *Candidate's thesis*. Moscow [in Russian].

13. Cagarelli, Ju. A. (1989). Psihologija muzykal'no-ispolnitel'skoj dejatel'nosti [Psychology of music and performing activities]. *Candidate's thesis*. Kazan' [in Russian].

14. Junyk, D. Gh. (2006). Vykonavsjka nadijnistj muzykantiv-instrumentalistiv u konteksti psykhologhichnykh teorij [Performing musicians' instrumentalists' reliability in the context of psychological theories] *Nauka i suchasnistj: Zb. nauk. pracj NPU im. M.P. Draghomanova. – Science and Modernity: Coll. Scientific works of NEA Dragomanov, 55,* 131 – 140 [in Ukrainian].

15. Junyk, D. Gh. (2011). Teorija ta metodyka formuvannja vykonavsjkoji nadijnosti muzykantiv-instrumentalistiv [Theory and Methodology of Forming Musicians' Intrumentalists' Reliability]. *Doctor's thesis.* Kyiv [in Ukrainian].